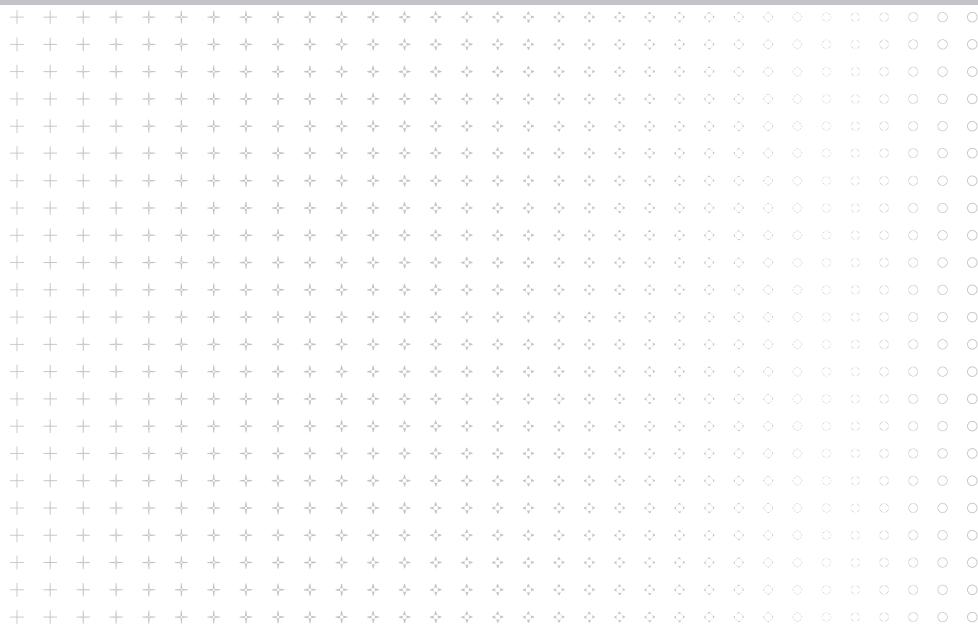

Likestillings- og diskrimineringsombudets policy:

Kjønnsbasert vold og trakassering som særlig rammer kvinner og jenter

Likestillings- og diskrimineringsombudet

Likestillings- og diskrimineringsombudets policy:

Kjønnsbasert vold og trakassering som særlig rammer kvinner og jenter

Innledning

Kjønnsbasert vold er straffbart og er en form for diskriminering som representerer brudd på grunnleggende menneskerettigheter og friheter. Begrepene 'kjønnsbasert vold' og 'vold mot kvinner' brukes ofte om hverandre. LDO vil i hovedsak bruke begrepet 'kjønnsbasert vold og trakassering som særlig rammer kvinner og jenter' i sitt arbeid. Begrepet synliggjør den klare kjønnsretningen volden har, samtidig som det åpner for å se begge kjønn som ofre og utøvere av volden. Kjønnsbasert vold og trakassering skiller seg fra andre former for vold og trakassering, fordi overgriperens motiv for voldshandlingene er knyttet til forståelse av eget og offerets kjønn. Likeledes kan mennesker oppleve vold og trakassering på grunn av for eksempel sin etnisitet, seksuelle orientering eller funksjonsevne, eller som følge av kombinasjoner av trekk ved sin person.

En alvorlig form for diskriminering

Kjønnsbasert vold og trakassering er en alvorlig form for diskriminering som har utgangspunkt i offerets biologiske eller sosiale kjønn.

“Discrimination against women on the basis of sex and gender comprises... gender-based violence”.¹

Begrepet 'kjønnsbasert vold og trakassering' brukes for å synliggjøre at volden kan skje både på grunn av biologisk og sosialt kjønn. En kvinne kan rammes på grunn av sitt biologiske kjønn og på grunn av sosialt konstruerte stereotype kjønnsroller, identitet og forventninger til hennes rolle som kvinne i familien, lokalmiljøet og samfunnet rundt seg.

Kjønnsbasert vold og trakassering har store negative konsekvenser for voldsutsattes fysiske, psykiske og seksuelle helse, økonomi, utvikling og identitet. Volden utgjør et alvorlig hinder for menneskers like muligheter til å kunne gjøre nytte av og bruke sine grunnleggende menneskerettigheter og friheter:

“It is a form of discrimination that seriously inhibits women's ability to enjoy and exercise their human rights and fundamental freedoms on the basis of equality with men.”²

¹ FNs kvinnekomité, generell anbefaling nr. 19.

² FNs kvinnekomité, generell anbefaling nr. 19.

Rammer særlig kvinner og jenter

Kjønnsbasert vold og trakassering som rammer særlig kvinner og jenter omfatter voldshandlinger som er *rettet mot en kvinne fordi hun er en kvinne*. Det omfatter også voldshandlinger som vanligvis rammer kvinner og jenter oftere og mer alvorlig enn det rammer menn og gutter:

“... gender-based violence, namely, violence that is directed against a woman because she is a woman or violence that affects women disproportionately”.³

Det er mange former for kjønnsbasert vold og trakassering som først og fremst rammer kvinner og jenter. Blant annet kan det være *kjønnsbasert vold i nære relasjoner* som *fysisk, psykisk, seksuell og økonomisk vold, inkludert mishandling, voldtekt, kjønnslemlestelse, tvangsekteskap og drap*. Volden kan skje uavhengig av om voldsutøveren(e) bor eller har bodd sammen med offeret.

Andre former for kjønnsbasert vold skjer i det offentlige rommet som begås av fremmede eller bekjente. Det kan være *seksuelle overgrep, vold og trakassering av kvinner og jenter utenfor familien, som for eksempel voldtekt, seksuell trakassering, seksuelle overgrep mot barn, pornografi eller annen utnyttning for seksuelle formål som prostitusjon og menneskehandel og kjønnsbasert forfølgelse*.⁴

Volden, trakasseringen eller trusler om dette rammer kvinner og jenter på tvers av landegrenser, og uavhengig av alder, etnisitet, religion, funksjonsevne, seksuell orientering, samfunnslag eller andre ulikhetsskapende dimensjoner. Likevel kan særskilte grupper kvinner og jenter, som møter flere og kryssende former for diskriminering, ha økt risiko for utsatthet.⁵ For eksempel vil kvinner med funksjonsnedsettelse kunne være mer utsatt enn andre kvinner for kjønnsbasert vold i nære relasjoner. Og alder kan ha betydning i form av at kvinner og jenter gjerne opplever ulike former for kjønnsbasert vold i ulike perioder i livet. Spesifikke voldsformer, som for eksempel tvangsekteskap, rammer kvinner ulikt etter endringer i kollektive normer for hva som er akseptabelt.

Menn og gutter kan også rammes

Kjønnsbasert vold og trakassering *rammer også menn og gutter* som bryter med kjønnsstereotype oppfatninger, sosialt aksepterte kjønnsroller og posisjoner knyttet til kjønn i samfunnet. Gutter og menn som inntar en mer tradisjonell feminin rolle i samhandling med sine nærmeste, for eksempel i partnerskap, kan oppleve mishandling. Likeledes kan menn som velger/ har valgt/ praktiserer en annen seksuell orientering enn den heterofile, som er rådende i en tradisjonell maskulinitetsutøvelse, oppleve kjønnsbasert vold. Menn og gutter rammes imidlertid sjeldnere og av

³ FNs kvinnekomité, generell anbefaling nr.19.

⁴ Beijing Platform for Action (1995), D. 113, Hennem og Paul i Finstad og Høigård (red) *Kriminologi* (1996), Palermo protokollen tilhørende FNs konvensjon mot organisert kriminalitet (2000), Europarådets konvensjon for forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner, Istanbul 2011.

⁵ E/CN.6/2013/3 paragraf 11 og E/CN.6/2013/3 paragraf 9.

mindre alvorlig vold enn kvinner og jenter.⁶ Bruk av begrepet kjønnsbasert vold åpner for en forståelse av at *begge kjønn kan være ofre* for slike voldshandlinger.

Mangel på likestilling som hovedårsak til kjønnsbasert vold og trakassering

Den volden som særlig kvinner og jenter utsettes for kan forstås i lys av samfunnsmessige strukturer som skaper og opprettholder menns makt over kvinner. Kjønnsbasert vold og trakassering omfatter handlinger som vever sammen vold, makt og seksualitet slik at det enten er tale om seksualitet brukt som vold/ makt, eller vold/ makt brukt for å tilfredsstille seksualitet.⁷

Mangel på likestilling mellom kvinner og menn med hensyn til makt og status i samfunnet, kjønnsstereotype oppfatninger og tradisjonelle kjønnsroller er de *underliggende hovedårsaker* til kjønnsbasert vold og trakassering. Kjønnsbasert vold og trakassering handler om kjønnsrelasjoner, kjønnsordninger og kjønnskultur".⁸

“Violence against women and girls is a manifestation of the historically unequal power relations between men and women and systemic gender-based discrimination.”⁹

De fleste *samfunn har tradisjonelt blitt styrt av økonomisk, politisk, kulturell og sosial mannsdominans*, hvor likestilling mellom menn og kvinner ikke var et ideal (patriarkalsk ideologi). Kvinner har historisk sett blitt ansett som underordnet menn. For eksempel har de rådende normene lenge vært at kvinnen er mannens eiendom, at kvinner skulle adlyde sine menn, at kvinnen ikke har noen egen seksualitet, at kvinnen ikke har noen plass i det offentlige rommet, men skal være i hjemmet med omsorg for barn og hushold.

Bruk av voldelig makt for å oppnå noe en ellers ikke ville ha oppnådd, har tradisjonelt vært sett på som en mannlig praksis eller maskulinitetsideal.

“Masculinity is often associated with characteristics such as aggressiveness, competitiveness, dominance, strength, courage and control. Femininity is, on the other hand, associated with weakness, gentleness, tolerance, passivity and emotion. These characteristics result from a combination of biological, cultural and social influences and relate to our understanding of power in society as a whole.”¹⁰

⁶ Pape, Hilde og Kari Stefansen (2004): *Den skjulte volden?* Oslo. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

⁷ Hennem og Paul i Finstad og Høigård (red) *Kriminologi* (1996).

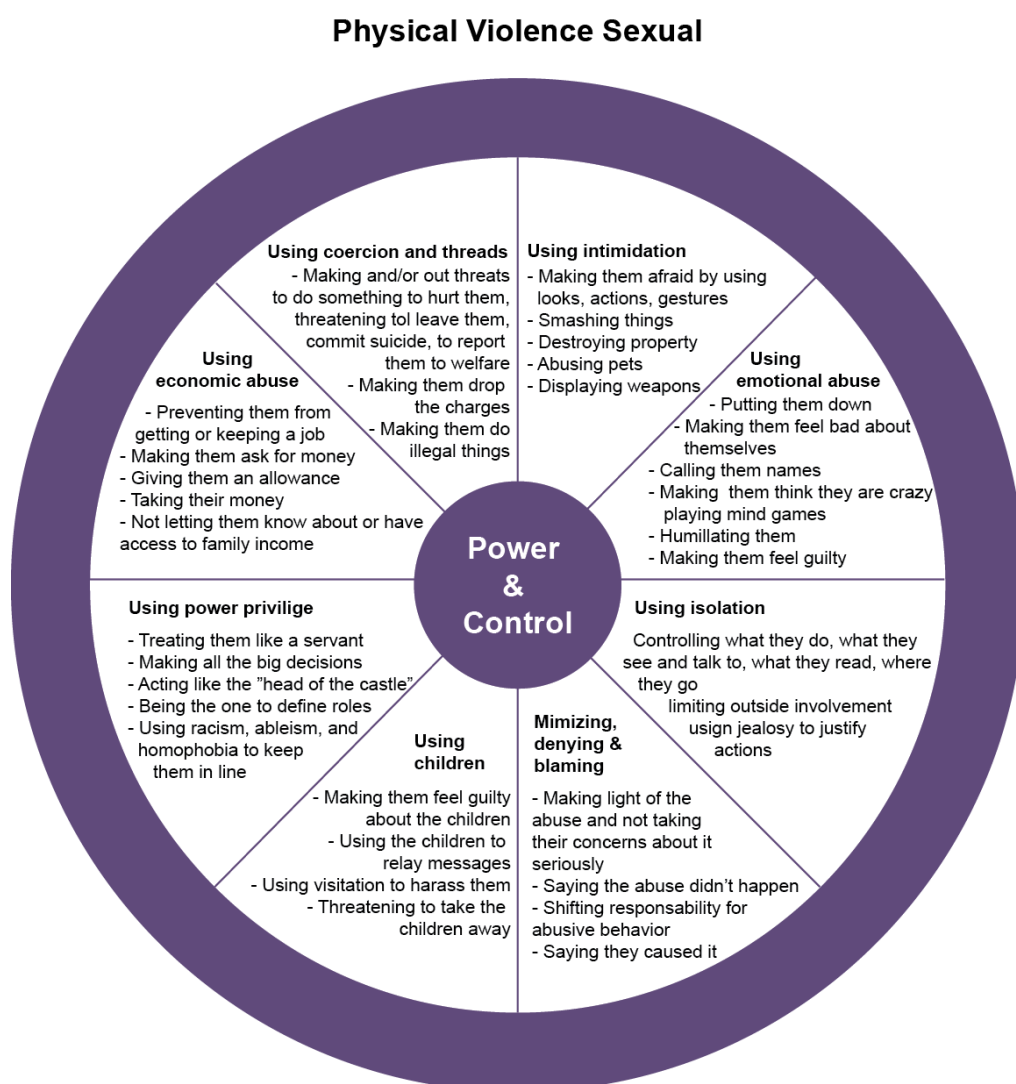
⁸ Holter, Harriet (1994): *Vold og kjønnskultur*. Upublisert manuskript fra innlegg holdt ved konferansen *Kjønn og samfunn i endring*, Oslo.

⁹ Basert på E/CN.6/2013/4 para.15.

¹⁰ Minnesota Advocates for Human Rights; available from <http://www.stopvaw.org>, 2003.

Kjønnsbasert vold ble lenge ansett å være et disiplineringsinstrument som mannen var berettiget til å bruke for å kontrollere og disiplinere kone (og barna). I Norge hadde menn lov til å avstraffe sine koner fysisk.

Hensikten med eller resultatet av volden var og er fremdeles å opprettholde mannens sosiale makt og kontroll. For eksempel når det gjelder kjønnsbasert vold i nære relasjoner er voldsutøverens makt og kontroll det sentrale, og hvordan voldsutøveren kan oppnå en slik stilling i forhold til kvinnen gjennom bruk av ulike virkemidler. Virkemidlene er illustrert i den makt og kontroll hjulet, den såkalte Duluth modellen.¹¹

¹¹ Pence; Ellen og Martha McMahon (1999): Duluth: A coordinated community response to domestic violence, i The Multi-Agency Approach to Domestic Violence. New opportunities, old challenges? Harwin, Hague og Malos (red).

Forklaring av Duluth-modellen¹²

Strategi, makt og kontrollmidler	<i>Handlingseksempler</i>
Bruk av trusler	Gjøre henne redd gjennom blikk, handlinger, gestikulering. Knuse gjenstander, ødelegge hennes eiendeler, mishandle kjæledyr, vise våpen.
Følelsesmessig mishandling	Snakke nedsettende om henne, gi henne dårlig selvfølelse, skjelle henne ut. Få henne til å tro hun er gal, drive tankemaniplulasjon, ydmyke henne, gi henne skyldfølelse.
Bruk av isolasjon	Kontrollere hva hun gjør, hvem hun treffer og snakker med, hva hun leser, hvor hun går. Begrense hennes eksterne aktiviteter og bruke sjalusi for å begrunne dette.
Minimering, fornektelse og skyld	Fremstille volden som ubetydelig, ved ikke å ta hennes bekymringer om den alvorlig. Fornekte at volden fant sted. Flytte ansvaret for overgriperens handlinger over på henne, si at hun foranlediget volden.
Bruk av barna	Gi henne skyldfølelse for barna. Bruke barna til å formidle beskjeder. Bruke besøksretten til å sjikanere henne. True med å ta barna fra henne.
Bruk av maskuline fordeler	Behandle henne som en tjener, oppføre seg som «herren i huset». Ta alle de store avgjørelsene. Være den som definerer mannens og kvinnens rolle.
Bruk av økonomisk makt	Å forhindre henne fra å få eller beholde en jobb. Få henne til å be om penger. Gi henne lommepenger. Ta hennes penger. Ikke å tillate henne å vite om eller ha adgang til familieinntekten.
Bruk av tvang og trusler	Å true med å skade henne eller faktisk gjøre dette. True med å forlate henne eller med å begå selvmord. Anmelde henne til sosialtjenesten. Få henne til å trekke en anmeldelse tilbake. Å få henne til å begå ulovlige handlinger.

Mye er endret i maktforholdet mellom kvinner og menn i våre dager på en rekke samfunnsområder. På tross av mer likestilling mellom menn og kvinner i hjemmet, i utdanning, i arbeidsliv og politikk, vedvarer omfanget og utbredelsen av kjønnsbasert vold i Norge.

Lover og politikk sender sterke normative budskap om at en voldelig og kvinneundertrykkende mansrolle ikke er akseptabel. Mange menn og gutter avviser stereotypien om en voldelig og kontrollerende maskulinitet. Likevel *sosialiseres begge kjønn fremdeles inn i normer som bygger på en tradisjonelle og stereotype oppfatning av menn og kvinner, gutter og jenter, og menn og kvinners ulike menneskeverd*. Den massive seksualiseringen av kvinner og jenter i det offentlige rommet og det at kvinner og jenter fremstilles som handelsvarer i for eksempel reklamer, er med på å underbygge risiko for en mer voldelig kjønnsbasert diskriminering.¹³

Andre forklaringsfaktorer

I tillegg til kjønnsstereotypisk sosialisering kan andre faktorer ha betydning for risiko for å bli utøver av kjønnsbasert vold slik som personlig oppveksthistorie, tilknytningsmønstre, kritisk livssituasjon,

¹² NOU 2003: 31 *Retten til frihet fra vold*, side 50-52.

¹³ FNs kvinnekomité, avsluttende merknad til Norges 8 rapportering og utspørring, 2012.

psykisk ubalanse med mer.¹⁴ Kunnskap om senvirkningen mellom de ulike faktorene er avgjørende for at forebyggingstiltak skal kunne virke effektivt.

Begge kjønn kan være utøvere av kjønnsbasert vold og trakassering

Kjønnsbasert vold og trakassering *kan utøves av begge kjønn*, men det er flest menn som er utøvere. Når det gjelder domfellelser står menn for de fleste tilfeller av sedelighetsvold og vold mot personer de står i nær relasjon til. Det kan være tidligere eller nåværende ektefelle, partner eller kjærester, det kan være foreldre og/eller søsken, eller det kan være fremmede som er utøvere av volden.

Kvinner kan også være utøvere av noen former for kjønnsbasert vold og trakassering. Ofte begår kvinner slike handlinger for å sikre sin egen overlevelse og sikkerhet innen en sosial, økonomisk og politisk kontekst som er utformet og dominert av menn.¹⁵ På denne måten bidrar kvinners selv til opprettholdelse av kvinners underordnede stilling. I noen samfunn kan for eksempel eldre kvinner vise voldelig atferd rettet mot sine svigerdøtre.

Mangel på likestilling er også en konsekvens

Mangel på likestilling er også en konsekvens av den kjønnsbaserte volden og trakasseringen. I seg selv opprettholder volden tradisjonell mannlig sosial makt og kontroll, uavhengig om dette er intendert eller ikke og uavhengig om utøvere er kvinner eller menn.

Den kjønnsbaserte volden som særlig rammer kvinner og jenter har *store konsekvenser helsemessig fysisk og psykisk, for sosialt liv, for økonomiske muligheter, for utdanningsmuligheter, for arbeidslivsdeltakelse, deltagelse i samfunnsutvikling og politikk, for rettslige status som for eksempel statsborgerskap og oppholdstillatelse*. Kvinners og jenters rett til liv og helse krenkes. Vold mot kvinner defineres nå av regjeringen som et alvorlig folkehelseproblem.

I tillegg til å krenke personlig integritet, menneskeverd og rettigheter tilknyttet helse, liv og sikkerhet, er den kjønnsbaserte volden også et hinder for utvikling av et lands demokrati og økonomi. Kjønnsbasert vold og trakassering utgjør også et alvorlig *demokratisk og samfunnsøkonomisk problem*. Beregninger viser at volden årlig koster et sted mellom fire og seks milliarder kroner.¹⁶

Myndighetens ansvar

Kjønnsbasert vold og trakassering er en form for diskriminering, ifølge FNs

kvinnediskrimineringskonvensjon (forkortet til KDK på norsk, på engelsk forkortet til CEDAW).¹⁷ Etter

¹⁴ NOU 2003: 31 *Retten til frihet fra vold*, kap.3., Alternativ til volds høringsuttalelse til NOU 2012 *Politikk for likestilling*.

¹⁵ Pickup, Francine i *Ending Violence Against Women: A Challenge for Development and Humanitarian Work*, Oxfam GB 2001.

¹⁶ *Samfunnsøkonomiske kostnader av vold i nære relasjoner*, Vista Analyse 2012.

¹⁷ Kjønnsbasert vold regnes som diskriminering ihht art. 1, GR 19 para. 7, jf. GR 28 para. 19.

KDK er staten er direkte ansvarlig dersom kjønnsbasert vold begås av offentlige myndigheter.¹⁸ Staten har også en plikt til å treffe "alle egnede tiltak" for å beskytte kvinner mot vold begått av private.¹⁹ Komiteen anvender begrepet "due diligence" («tilbørlig aktsomhet standard» på norsk), som en standard for hva som kan kreves av staten.²⁰ Norske myndigheter har et ansvar til å forebygge mot kjønnsbasert vold, gi beskyttelse og bistand til ofre for kjønnsbasert vold og etterforske, påtale og straffe kjønnsbasert vold og trakassering. Kjønnsbasert vold kan innebære brudd av spesifikke bestemmelser i KDK, uavhengig om bestemmelsene eksplisitt nevner vold eller ikke.²¹ LDO fører tilsyn med norske myndigheters effektive gjennomføring av sine forpliktelser gitt KDK. Standarder for statens positive plikter til å bekjempe kjønnsbasert vold settes blant annet i

- FNs kvinnekongresskonvensjon (1978)
- Kvinnekomiteens generelle anbefaling nr. 19 om vold mot kvinner (1992)
- FNs erklæring mot alle former for vold mot kvinner (1993)
- FNs handlingsplan for likestilling, den såkalte Beijing-plattformen (1995)
- Palermo-protokollen tilhørende FNs konvensjon mot organisert kriminalitet (2000)
- FNs sikkerhetsråds resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet (2000)
- Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel (2005)
- Kvinnekomiteens anbefalinger til Norge basert på nasjonal rapportering (2012)
- Resolusjon 61/143 on the intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women, FNs generalforsamling (2012)
- Europarådets konvensjon for forebyggelse og bekjempelse av vold mot kvinner og vold nære relasjoner (2011)

Selv om norske myndigheter stadig tar større ansvar for forebygging og bekjempelse av kjønnsbasert vold og trakassering, er det likevel et stort gap mellom politiske mål, tiltak og struktur for gjennomføring av politikken og resultater av innsatsen.

¹⁸ KDK art. 2 d.

¹⁹ KDK art. 2 e.

²⁰ Prinsippet om «due diligence» er blant annet nedfelt i nedfelt i FNs kvinnekongresskonvensjon via komiteens generelle anbefaling nr. 28, para. 19, i Europarådets konvensjon for forebyggelse og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner, og i den europeiske menneskerettskonvensjonen (i en dom fra Borgarting lagmannsrett omtales blant annet statens positive plikt etter den europeiske menneskerettskonvensjonen).

²¹ FNs Kvinnekomité, generell anbefaling nr. 28.

Mål for Likestillings- og diskrimineringsombudets arbeid

Ombudet har tre langsiktige hovedmål for sitt arbeid mot kjønnsbasert vold og trakassering.

1. *Konvensjonstilsyn*

LDO skal ha et aktivt, systematisk og målrettet tilsyn av norske myndigheters ansvar for å bekjempe og forebygge kjønnsbasert vold og trakassering.

LDO skal overvåke og sikre at norske myndigheter:

- har etablert en helhetlig og koordinert politikk for å bekjempe kjønnsbasert vold
- har iverksatt omfattende tiltak for forebygging av kjønnsbasert vold
- har gitt ofre for kjønnsbasert vold forsvarlig bistand og beskyttelse
- har gitt forsvarlig bistand til ofre for kjønnsbasert vold som også møter utfordringer knyttet til oppholdsstatus i Norge
- har iverksatt tiltak om nødvendige endringer av materiell rett
- har iverksatt tiltak for å oppnå en effektiv etterforskning og straffeforfølgelse

2. *Veiledning og klagesaksbehandling*

LDO skal arbeide for at ofre for kjønnsbasert vold og trakassering får veiledning og klagesaksbehandling som er tilpasset deres behov.

LDO skal:

- utvikle kunnskap for håndtering av saker som berører kjønnsbasert vold
- rettsinformasjon rettet mot relevante målgrupper, profesjonelle og sårbare grupper

3. *Vold og trakassering i et flerdimensjonalt likestillingsperspektiv*

LDO skal arbeide for en effektiv forebygging og bekjempelse av vold og trakassering der fravær eller mangel på likestilling er en underliggende eller synlig hovedårsak

LDO skal, når det er hensiktsmessig eller behov, bidra til utvikling av:

- en flerdimensjonal politikkutforming sentralt og lokalt for å bekjempe likestillingsbasert vold og trakassering
- en politikk for å bekjempe kjønnsbasert vold og trakassering utformes og gjennomføres med hensyn til forskjeller menn imellom og til forskjeller kvinner imellom (som etnisitet, seksuell orientering, alder, funksjonsevne osv.), og visa versa når utgangspunktet er andre grunnlag enn kjønn.

Mariboesgt. 13, 4. etg.
Postboks 8048 Dep
N-0031 Oslo

Telefon: 23 15 73 00
Telefaks: 23 15 73 01
Grønt nummer: 800 41 556
SMS: 95 92 05 44

post@LD0.no

www.LD0.no

